

Tvrtko Jakovina, Budimir Lončar. *Od Preka do vrha svijeta*, (drugo dopunjeno izdanje). Zaprešić: Fraktura, 2020, 774.

U savremenoj historiografiji biografije koje pojedinca i njegovo djelo predstavljaju u kontekstu aktuelnih historijskih procesa doista su rijetke. Detaljno i slojevito sagledavanje dugog vremenskog perioda, ponekad niza decenija, selektiranje informacija, provjera podataka i podrobna analiza činjenica, suočavanje sa različitim kontroverzama, pri čemu je nužno pridržavati se naučnog metoda i principa objektivnosti i tačnosti, samo su neki od razloga zaziranja historičara od ovakvih radova.

Politička biografija Budimira Lončara iz pera profesora Tvrtka Jakovine, po mnogočemu specifična i inovativna, dokaz je da se trud isplati. Knjiga je rezultat njihovih skoro deceniju i pol dugih druženja, razgovora s članovima Lončareve porodice, saradnicima iz zemlje, ali i brojnim svjetskim diplomata. S ciljem provjere, ali i dopune informacija, Jakovina je obavio i istraživanje arhivskih dokumenta i konsultirao relevantnu literaturu. Dopunjeno drugo izdanje, štampano je svega mjesec dana poslije dugo očekivanog objavljivanja ove knjige.

Imati mogućnost razgovarati sa sudionikom pa i kreatorom “žive prošlosti” velika je privilegija koja skoro da pobuđuje zavist. Istovremeno, tako blizak susret historičara i *svjedoka historije* otvara mogućnost nespješnog prelaska granica, proklizavanja u neki drugi teren, izvan okvira metodološki utemeljene nauke. Uprkos takvoj realnoj opasnosti i ovaj put se pokazalo da krajnji rezultat u mnogome zavisi od *visine osmatračnice* i *širine horizonta* autora, njegovog radnog iskustva, akumuliranog znanja, i na koncu, sposobnosti pronalaska prave mjere stvari.

Knjiga je podijeljena na 14 poglavlja i mnoštvo potpoglavlja. Obogaćena je sa 78 fotografija, bibliografijom, pogovorom dr. Latinke Perović, popisom imena kao i kratkim biografijama Budimira Lončara i samog autora. Jakovina hronološki prati život i rad diplomate Budimira (Budija, Bude, Leke) Lončara, posljednjeg jugoslavenskog ministra vanjskih poslova. Počinje od njegove porodice i rodnog Preka (otok Ugljan), gimnazijskog školovanja u Zagrebu i ratnih dana u Dalmaciji. Kao ilegalac Lončar je

tokom rata upoznao niz ličnosti koji će, poput majke Ivanice, a kasnije supruge Janje Bralo i Konstantina Koče Popovića, biti njegovi duhovni i intelektualni mentori koji će ga usmjeravati kroz teški period brzog odrastanja (antifašistički pokret i ranjavanja, ulazak u Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ) 1943, djelovanje u Okružnom komitetu SKJ Zadra kao sekretar, urednik lista *Omladinska iskra*, itd). Koncem 1945. godine Lončar je bio šef Odjeljenja za zaštitu naroda (OZN) u Zadru da bi uskoro, već naredne godine, kao mladi oficir otišao u Zagreb, prvo u Ministarstvo unutrašnjih poslova, a potom u Savezni sekretarijat inostranih poslova (SSIP). Ovaj kratki period Lončarevog života decenijama kasnije posebno će biti prokazivan i povod brojnih medijskih napisa, nerijetko, izrazito "plitkih i lišenih neposrednih i pouzdanih svjedočenja" ističe Jakovina.

Nakon Rezolucija Informacijskog biroa komunističkih partija od 28. juna 1948. godine, uslijedila je velika promjena pri čemu je bilo potrebno ojačati distinkciju između Jugoslavije i SSSR-a, koji je do tada bio neprikosnoveni uzor. Novo pozicioniranje Jugoslavije u svijetu bio je zadatak njene diplomacije u kojoj je bila izražena

dvojnost kadrova, onih koji su služili i Kraljevini Jugoslaviji i onih koji su dolazili iz redova partizana i kojima je, kao i Lončaru, pružena šansa da se dokažu i potvrde. Washington, ističe Jakovina, bio je centar koji je mogao inagurirati novi strateški položaj Jugoslavije. Lončarevo imenovanje za konzula u New Yorku 1950. godine bila je iznimna profesionalna prilika, iako su u Sjedinjenim Američkim Državama to bile godine jačanja konzervatizma i makartizma, konstantnog, pa čak i histeričnog straha od *crvene opasnosti*. Šest godina u ovom gradu Jakovina naziva "najvažnijom dionicom" Lončareve karijere, *sazrijevanjem* tokom kojeg će sresti, povezati se i sprijateljiti s istaknutim pojedincima, kako iz političkih i diplomatskih krugova tako i osebnim ličnostima iz intelektualnog i umjetničkog miljea.

Po povratku u Jugoslaviju 1956. godine, Lončar je angažiran kao rukovoditelj Grupe za analizu i planiranje pri Saveznom sekretarijatu vanjskih poslova. Uskoro je postao blizak saradnik, savjetnik i saputnik Koče Popovića (ministar 1953-1965), kojeg smatra jednim od najutjecajnijih, najkreativnijih i najznačajnijih jugoslavenskih dužnosnika, svestranom osobom i

pravim intelektualcem, daleko manje ideologiziranim od Josipa Broza Tita. Lončar ističe da je upravo Popović bio ključni kreator spoljne politike Jugoslavije nakon 1948. godine, koja je trebala doprinijeti očuvanju njene nezavisnosti uz postepeno mijenjanje postojeće ideološke matrice. Godine uz Koču su “najplodnije i najdinamičnije” godine u Lončarovoj karijeri, navodi Jakovina.

U Jugoslaviji to je period obilježen sukobom “čistih ideologa” predvođenih Rankovićem i onih koji su težili decentralizaciji proistekloj iz položaja političke koegzistencije, detanta i izvanblokovske orijentacije. Pri tome, Ranković kao personifikacija “autentične revolucije”, nije bio srpski nacionalista niti je “pao zbog prisluškivanja”, poentirao je Lončar u razgovoru sa autorom knjige u aprilu 2006. godine. Smjena je iznuđena zbog njegovog otpora demokratizaciji društva i Partije, njenom monopoliziranju pri čemu je kao takva bila prepreka decentralizaciji i liberalizaciji kao preduslovi- ma ekonomske i političke reforme. Međutim, Četvrti plenum nije otklonio sklonost samog vrha politbiro- vskim načelima i upravljanju.

Lončar je u tom periodu bio uključan u sve najvažnije poslove mi-

nistarstva, a posebno se posvetio izuzetnoj inicijativi nesvrstavanja. Pripremna konferencija u Kairu, potom u Columbu kao i svestran angažman na Drugom kongresu nesvrstanih u oktobru 1964. godine u Kairu bili su ključni za Lončarevu duboku i dugogodišnju vezu sa Pokretom. Politika nesvrstavanja postepeno prerasta u jugoslavensku filozofiju međunarodnih odnosa i postaje njena ključna odrednica. To je Jugoslaviju učinilo značajnim emancipatorskim faktorom na globalnoj razini. Sada sloveći kao vrsni analitičar u ministarstvu, Lončar se ostvario i na privatnom planu. Godine 1964. vjenčao se s mladom studenticom iz Livna koja će biti njegova životna saputnica, podrška i pomoć, izuzetno uspijevajući izboriti se sa svim onim, i dobrim i lošim, što je podrazumijevao život diplomate i istaknute javne ličnosti. Istovremeno Lončar uspostavlja, razvija i produbljuje svoje višedecenijske prijateljske odnose s brojnim umjetnicima.

Iako su u toku bile pripreme za Lončarevo imenovanje kao predstavnika Jugoslavije u UN-u u Ženevi, 1965. godine imenovan je ambasadorom i odlazi u Indoneziju što će ga, konstatira Jakovina, odrediti za cijeli život. Indonezija je bila važna

članica Nesvrstanih, ali je netom istupila iz UN-a, radikalizirala svoju politiku, *približavala* se Kini, sukobila s Malezijom, provodila masovno nasilje i likvidaciju komunista, što je sve zajedno slabilo Pokret i unosilo nemir u međunarodne odnose. Ključni zadatak jugoslavenskog ambasadora bio je uspostaviti što bolje odnose s indonežanskim rukovodstvom (kako sa Sukarnom, tako i sa Suhartom) i spriječiti da se uništi ono što je Jugoslavija zdušno gradila sa zemljama Trećeg svijeta. Jakovina bilježi niz zanimljivih epizoda porodice Lončar u Indoneziji, koja je upravo tu ostvarila bliske, prijateljske veze s brojnim diplomatama iz cijelog svijeta (posebno francuskim i čehoslovačkim ambasadorima).

Po povratku iz Indonezije Lončar je postao savjetnik ministra vanjskih poslova Mirka Tepavca (1969-1972), koji je nastavio stopama Koče Popovića s kojim je imao slične poglede na Jugoslaviju i demokratizaciju isto kao i naredni sekretar, Miloš Minić (1973-1978). U ovom periodu najviše je bio angažiran na *oživljavanju* Pokreta nesvrstanih. Nakon uspjeha Treće konferencije nesvrstanih u Lusaki (septembar, 1970), za koju Lončar 2018. godine kaže da je bila “njegova

od A do Ž”, dobio je značajne pohvale. Izuzetno je bio pohvaljen i njegov angažman u tzv. Helsinškom procesu, nastup na Konferenciji o evropskoj sigurnosti i saradnji (KESS), koji je inaguriran 1974. godine, jamčeći nepromjenjivost granica. Međutim, njegovu insistiranje na nužnosti redefiniiranja pozicije i principa nesvrstanih kao i potrebe revalorizacije prilika u oba bloka, i Istočnog i Zapadnog, bio je povod oštre kritike sa najviše političke instance (“stravična” kritika Edvarda Kardelja, tada člana Predsjedništva CK SKJ i člana Izvršnog biroa Predsjedništva CK SKJ, u julu 1972. na Brijunima).

Istovremeno, to je bio turbulentan period na unutrašnjem planu, vrijeme *diferencijacije* srbijanskih liberala, reformista sklonih socijaldemokraciji s kojima je Lončar bio politički i privatno blizak. Njihova smjena učvrstila je Titov autokratski položaj i promaknula Kardelja koji se sve više udaljavao od liberalnih vrijednosti i reformističkog kursa. Uslijedilo je prokazivanje i raskid i sa onima u SSIP-u, koji su označeni kao promotori prozapadnog stanovišta. Smjena liberala i novonastali pritisak zaljuljali su Lončarevu poziciju, ali značajnijih posljedica nije bilo.

Imenovanje ambasadorom u Bonnu od 1973. do 1977. godine, također je bilo poseban izazov za Lončara. SR Njemačka je u to vrijeme doživljavala značajnu promjenu nastojeći poziciju objekta hladnog rata zamjeniti pozicijom subjekta detenta. Zadatak ambasadora je bio pospješiti bilateralne političke odnose značajno opterećene pitanjima ratne odštete (kompenzirano vrlo povoljnim kreditom od 7000 miliona maraka 1974. godine) i djelovanjem ekstremnih emigrantskih krugova. Lončar se, bilježi Jakovina, upravo u Bonnu najviše osjećao kao neko ko može da utječe na odnose Istoka i Zapada. Prioritet je bio evropeizirati jugoslavensku vanjsku politiku i ugraditi je kao važnog faktora u savremenim svjetskim kretanjima. Na drugoj strani, Lončar je ostao trajno impresioniran njemačkim osjećajem odgovornosti i solidarnosti, smislom za dijalog i nužnost konsenzusa, ali i kancelarom Willy Brandtom (“najznačajniji političar kojeg je upoznao i promatrao iz blizine”), dr. Carlom Werner Sanneom i Hans-Dietrich Genscherom. Lončar je u to vrijeme bio odgovoran za složenu mrežu od 260 jugoslavenskih diplomata čiji rad je značajno bio otežan djelovanjem tajnih službi (jugoslavenske, hrvatske

i slovenske) i antijugoslavenskih organizacija. Poseban ispit njegove sposobnosti bila je dugo očekivana posjeta Josipa Broza Tita Njemačkoj u junu 1974. godine. Uspjeh ove posjete, bilježi Jakovina, bio je “zvjezdani trenutak u karijeri Budimira Lončara”. Tito je primljen s izrazitim počastima, odati je priznanje Jugoslaviji, a posebno njenoj nesvrstanoj orijentaciji. Odnos dvije zemlje je unaprijeđen, kontakti intenzivirani pri čemu Bonn postaje glavni protagonist saradnje EEK i Jugoslavije. Na drugoj strani, Jakovina ukazuje na nedemokratske metode pritiska, osobnih interesa i forsiranja republičkog ključa u kadrovskoj politici. Lončar je bio ogorčen pritiskom Branka Mikulića, tada najmoćnijeg političara u Bosni i Hercegovini, insistiranjem da za Lončarevog nasljednika u Bonn dođe kadar ove središnje republike, Radovan Makić. “Tito je popustio”, bilježi Jakovina, i sve se pretvorilo u veliki promašaj. Na sličan način, odigrat će se imenovanje Lončarevog nasljednika u SAD-u nešto kasnije, Miće Rakića, također iz Bosne i Hercegovine.

Lončar je nakon Bonna imenovan podsekretarom za politička pitanja saveznog sekretara Josipa Vrhovca

(1978-1982). Pripremao je dokumente za sastanak ministara nesvrstanih zemalja u Beogradu (1978) i neizvjesne Šeste konferencije nesvrstanih u Havani (1979). Dominacija Jugoslavije na ovoj konferenciji nasuprot Kubi, koja je nudila prosovjetsku platformu, bila je od iznimnog značaja za pokret. Također, ponovno je otvorila Lončaru vrata Washingtona u koji 1979. godine odlazi s preporukama, sada kao ambasador.

Amerika u to vrijeme doživljava jedan od svojih umjetničkih vrhunaca, ali je bila opterećena pitanjima intervencije u Afganistanu, američkog nuklearnog naoružanja u Evropi, talačkom krizom u Iranu, predizbornim kampanjama Cartera i Regana, itd. Jakovina bilježi da je Lončar dočekan s "netipičnom pozornošću". Njegov rad, uprkos nedostacima postojeće jugoslavenske diplomatske mreže i aktivnostima političke emigracije, doprinijet će unapređenju američko-jugoslavenskih odnosa i saradnje. Jugoslaviji je ukazano posebno povjerenje da bude posrednik u razgovorima SAD-a, Kine i Sjeverne Koreje. Međutim, nakon smrti Tita i Đilasove knjige (*The story from Inside*) 1980. godine, sve učestalijih novinskih članaka i izvještaja različi-

tih službi o dešavanjima na Kosovu (1981), slika o Jugoslaviji u SAD-u se mijenja, a sveukupni interes slabi. Ipak, nova administracija Ronalda W. Reagana (1981-1989) pri čemu je značajnu ulogu u tome imao i potpredsjednik George H. W. Bush, ali i Lawrence Eagleburger, general Brent Scowcroft, Bob Barry, Warren Zimmermann, David Binder, Mark Palmer, William Montgomery i James Foley neće značajnije mijenjati politiku prema Jugoslaviji. Pri tome, primarni zadatak jugoslavenskog ambasadora bilo je pitanje američkih zajmova i kreditiranja zemlje koja je nedvojbeno sve dublje tonula u ekonomsku krizu, dok se Hladni rat približavao novoj, dramatičnoj fazi.

Godine 1984. Lončar je rukovodilac Koordinacione i konsultativne grupe ministarstva, ponovno drugi čovjek ministarstva, zamjenik konzervativnog, ali vrijednog i sistematičnog sekretara Raifa Dizdarevića (1984-1987). Uslijed određenih kadrovskih pretumbavanja, Lončar će konačno biti imenovan saveznim sekretarom (1987) u vladi Branka Mikulića (1986-1989). *Gospodar Bosne*, kako ga naziva Lončar, nemajući mnogo izbora, podržao je njegov izbor na ovu istaknutu funkciju.

Kao ministar vanjskih poslova, Lončar je nastavio kurs svojih prethodnika, smatrajući da rad ministarstva treba biti odraz zajedničke i jedinstvene politike Jugoslavije i trajnih vrijednosti vanjske politike, nezavisnosti i nesvrstanosti. Nesvrstani su bili Lončarev životni posao, naglašava Jakovina, a politika nesvrstavanja, koja je podrazumijevala slobodu i suverenost i velikih i malih naroda, trajno opredjeljenje. Pored toga smatrao je da Jugoslavija mora da provede ozbiljne reforme, transformiše se u parlamentarnu demokraciju, konačno prihvati pravila tržišne privrede i osigura nedvojbenu vladavinu prava.

Međutim, u to vrijeme Jugoslavija je već bila u ozbiljnoj multivalentnoj krizi. Opijeno “dogmom samozadovoljstva”, rukovodstvo nije bilo svjesno nužnosti emancipacije i iskoraka od očigledno prevladanog oblika socijalizma i tzv. revolucionarnih tekovina. Zemlja je patila od multipliciranja birokratije, razjedinjavanja, premještanja moći u republike, različitih pogleda u budućnost i očekivanja od zajedničke države, inozemnih dugova, visoke inflacije, slabe produktivnosti, nestašica i slično. Uprkos tome, Lončar je i kao ministar u novoj saveznoj vladi Ante Marko-

vića (1989-1991) bio optimističan, smatrajući da će Jugoslavija opstati uz veliku pomoć međunarodne zajednice. Nastojao je odrediti jasnu poziciju i zadatak SSIP-a u turbulentnom periodu obilježenom sukobom Irana i Iraka, Kuvajtskom krizom, ubrzanim procesom ujedinjenja Njemačke, raspuštanjem Varšavskog pakta, redefiniranjem KESS-a i EZ, reformama u SSSR-u, asimetričnom dezintegracijom Istoka, itd. Kriza u Zalivu i posrednička uloga Jugoslavije bila je posebna šansa. Država koja se raspadala “dobila je priliku da se pokuša pokazati drugačijom, konstruktivnom i aktivnom u traženju diplomatskih rješenja velike svjetske krize”. Međutim, Lončarev rad i djelovanje SSIP-a, bez značajnijeg utjecaja na unutrašnje prilike, bili su predmet oštre kritike s različitih govornica u zemlji i svakodnevnih “divljačkih kritika” u novinama. Ugled Jugoslavije i njenog saveznog sekretarijata u to vrijeme značajno je narušio i niz diplomatskih afera (Janez Stanovnik, Živorad Kovačević i Bahrudin Bijedić u SAD-u, Božidar Gagro i Petar Živadinović u Francuskoj, Rexhai Surroi u Španjolskoj, Zoran Matijaš i Miloš Bogičević u Australiji) i sve aktivnija hrvatska, albanska pa i slovenska emigracija.

Jakovina detaljno ukazuje kako je u tom periodu ubrzane promjene evropske i svjetske *arhitekture*, Lončar “gurao u svim smjerovima kako bi se pokazalo da Jugoslavija participira i gradi ono što je zajednička europska politika, nova Europa”. Organizirao je prvi ministarski sastanak balkanskih zemalja (februar, 1988), insistirao na unapređenju pozicije Jugoslavije u UN-u, poboljšanju odnosa s EU, ali i SSSR-om (posjeta Gorbačova Jugoslaviji i potpisivanje nove Deklaracije u Dubrovniku), radio je na izgradnji Trilaterale (Jugoslavija, Austrija i Italija), a poslije i Kvadrilaterale i Pentagonale (Mađarska i Čehoslovačka), članstvu Jugoslavije u OECD-a, EFTA-e, Radnoj zajednici Alpe-Adrija, Grupi 4, itd. Posebno velika očekivanja bila su od Devetog kongresa nesvrstanih u Beogradu (1989) koji je, kao njihov najveći samit do tada od 102 članice, trebao poboljšati međunarodni položaj Jugoslavije i utjecati na unutrašnju konsolidaciju i stabilizaciju.

Međutim, bilo je očito da Jugoslavija i njena vanjska politika sve više zaostaju za globalnim promjenama pri čemu se u potpunosti izgubio značaj njenog dotadašnjeg položaja važnog elementa ravnoteže u Evropi. Istovremeno, unutrašnja kriza od ljeta 1990.

godine se dramatično zaoštravala. Potpuno su nestala velika očekivanja od reforme i liberalizacijskog kursa Ante Markovića i nadanja u novu, elastičniju Federaciju. Eliminirani su snažnim valom nacionalizma koji je eksplodirao 1991. godine, zloćudnom politikom srpskog rukovodstva Slobodana Miloševića, “genija zla” i njegovog saradnika, ministra narodne odbrane generala Veljka Kadijevića, zaključuje Jakovina. Autor ukazuje na brojne aktivnosti koje je Budimir Lončar poduzeo s ciljem internacionalizacije jugoslavenskog problema i animacije evropske i svjetske političke scene u iznalaženju rješenja krize bez rata i raspada. Tako su uporedo s procesom raspada Partije, gašenja savezne vlasti, dezintegracijom Jugoslavije i sve učestalijim oružanim sukobima, organizirani brojni sastanci, konferencije, potpisane deklaracije, formirane komisije, i slično. Lončarev istup na sjednici Vijeća sigurnosti u septembru 1991. godine na kojoj je usvojen opći i sveobuhvatni embargo na oružje i njegovo delegiranje sopstvene zemlje na dnevni red bit će predmet brojnih docnijih rasprava.

Razvoj događaja u Jugoslaviji utjecao je i na promjenu stavova američke i evropske administracije koje su do

tada smatrale da Jugoslaviju treba sačuvati. Referendumi o nezavisnosti Hrvatske i Slovenije postepeno zadržavaju sve više simpatija i zagovornika. Istovremeno Lončar postaje svjestan podvajanja i grupisanja u rukovodstvu, a tako i neodrživosti svoje trenutne pozicije. U septembru 1991. godine jugoslavenskim konzularnim predstavništvima (ukupno 134) uputio je pismo u kojem je istakao da jugoslavenska tragedija nije neizbježna, ali da je ona očigledna i da svaki pojedinac u službi treba postupiti prema ličnom nahođenju. Uskoro, u decembru 1991. godine, podnio je ostavku na mjesto saveznog sekretara suočivši se sa surovom stvarnošću, ali i dalje ubijeđen da je jugoslavenska ideja imala svoju vrijednost koja se ne može poništiti. Zvanično kao pensionisani diplomata, nakon boravka u Caracasu na poziv Willy Branta (razgovori o mogućem Lončarevom angažmanu u Socijalističkoj internacionali), u maju 1992. godine našao se u New Yorku. Opoljeno Sarajevo i stravična dešavanja u Bosni i Hercegovini nagnali su Lončara, ukazuje autor, na tešku odluku da se ne vraća u Beograd u kojem mu je ostala supruga i sin. Nekoliko mjeseci kasnije imenovan je specijalnim izaslanikom glavnog tajnika UN-a Boutros Bou-

tros-Ghalija (1992-1996) pri Organizaciji za evropsku sigurnost i saradnju u Beču. Pored toga prihvatio je ponudu da bude savjetnik za nesvrstane indonežanskoj vladi i uskoro ponovno odlazi u Džakartu (1992-1998).

Bio je to značajan, internacionalni nastavak njegove karijere. Na drugoj strani, uprkos određenim neugodnostima i otporu dijela javnosti, Lončar je uspostavio veze i s rukovodstvom, sada samostalne Republike Hrvatske. Bio je sagovornik Franje Tuđmana, savjetnik predsjednika Stipe Mesića i Ive Josipovića i saradnik istaknutih političara iz regiona (Boris Tadić, Milo Đukanović i dr). Lončareve “lobističke turneje” značajno su doprinjele uspjehu savremene hrvatske diplomacije, članstvu u EU, NATO-u, Vijeću sigurnosti UN-a, Pokretu nesvrstanih, itd. Trenutno živi na relaciji Preko – Zagreb – New York.

Na koncu, moramo konstatirati da Jakovinina knjiga nije samo klasična politička biografija. Prateći bremenitu karijeru Budimira Lončara, navodeći brojne povijesne činjenice, kao i životne detalje i epizode, knjiga govori i o položaju i ulozi Jugoslavije u svijetu, rekonstruira njenu spoljnu politiku i nastojanje da sopstvenim putem zadobije uočljivu poziciju na šarenoj

svjetskoj mapi. Istovremeno, ukazuje na ključne procese unutar same Jugoslavije, uočavajući različite faze jugoslavenskog socijalizma i nudi mnoštvo podataka, koji posebno osvjetljavaju burni tok njene disolucije i nestanka. Jakovina to promatra u širem kontekstu vrlo uspješno rekosturirajući visoku, međunarodnu politiku, prateći svjetske procese i konflikte druge polovine XX stoljeća, koji su se više ili manje ticali Jugoslavije. U njegovom tumačenju neprestana su prelijevanja iz općeg u pojedinačno i obrnuto pri čemu se posebno zadržava na odnosima u diplomatskom zboru, *opravdanim* ili *pogrešnim* kadrovskim rješenjima. Lončareve impresije i iskustvo izvor su vrlo koloritnog opisa jugoslavenskih političara i partijskih radnika, sagovornika i saradnika iz

cijelog svijeta, što stvara vrlo zanimljivu i jedinstvenu galeriju portreta. U opisu samog Lončara osjeća se značajna doza fascinacije njegovim optimizmom, “urođenom gospodstvenosti”, sposobnosti “izvrsnog presuditelja tuđih sposobnosti i kapaciteta”, vještinom “političkog rasuđivanja, analitičnosti i osjećaja za političku realnost”.

Ono što se Lončaru svakako mora čestitati jeste iznimna sposobnost dugog trajanja i prilagođavanja aktuelnim političkim konotacijama, što naravno pretpostavlja mnogo toga. Jakovini treba čestitati na velikom trudu da kao historičar oslika i protumači jedan složeni povijesni period pri čemu je nastojao ne biti etičar koji svoje izvore promatra kroz savremenu lupu.

Dženita Sarač-Rujanac

Richard Mills, *Nogomet i politika u Jugoslaviji. Sport, nacionalizam i država*. Zagreb: Profil knjiga, 2019, 383.

Sportska takmičenja, a posebno nogometna, uživala su i još uvijek uživaju veliku pažnju društva. Značajna karakteristika sporta je mogućnost okupljanja velikog broja ljudi na jednom mjestu, što omogućava i lakše

propagiranje određene ideje ili ideologije prisutnima. Mnogi političari su zloupotrebljavali sport vršeći propagandu na sportskim takmičenjima. Još od osnivanja prve Jugoslavije postojala je neraskidiva veza između